

УДК 341.232.7:001ЮНЕСКО]:008-049.34(477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-2-3>

Юрій ОНИЩЕНКО,
orcid.org/0009-0005-7810-4736
аспірант кафедри історії України
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
президент
Громадської організації «Центр розвитку сучасної культури»
(Одеса, Україна) onyshchenko@cmcd.com.ua

СТАНОВЛЕННЯ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ЮНЕСКО: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ТА РОЛЬ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗБЕРЕЖЕННІ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Стаття пропонує історико-інституційний огляд становлення ЮНЕСКО та еволюції її мандату від повоєнної координації гуманітарної політики до комплексних міжнародно-правових режимів охорони культурної спадщини (1972, 2003, 2005) і мереж участі (ASPnet, кафедри та клуби ЮНЕСКО). Окремий акцент зроблено на динаміці співпраці України з ЮНЕСКО: від членства з 1954 р. і створення Національної комісії (1996) до системної імплементації Конвенції 2003 р. (від 2008 р.) через інвентаризацію НКС, освітні пілоти та міжнародні номінації. Розкрито роль недержавних організацій і спільнот-носіїв (у т.ч. через механізми акредитації та ICH NGO Forum) як структурного елементу партисипативної моделі охорони. На кейсах «культури українського борщу», «писанки» та програми збереження кобзарсько-лірницької традиції показано, як поєднання державної політики, експертизи й громадських ініціатив забезпечує міжнародну видимість і підтримку носіїв. У воєнних умовах (з 2022 р.) задокументовано зсув пріоритетів до екстрених і середньострокових заходів у сферах освіти, культури та медіа (включно з реагуванням на ризики для всесвітньої та нематеріальної спадщини), що посилює культурну стійкість громад і формує підвалини для відбудови.

Додатково у статті конкретизовано методологічні засади: застосовано історико-правовий та інституційний аналіз у поєднанні з джерелознавчою верифікацією рішень органів ЮНЕСКО й національних актів. Уточнено внесок НУО та спільнот-носіїв як співкладачів планів охорони, фасилітаторів інвентаризації й партнерів освітніх пілотів. Показано управлінські наслідки для повоєнної відбудови – формування сталих бюджетів планів охорони, розширення акредитації НУО, інтеграцію «живої спадщини» у шкільні програми, моніторинг результативності через відкриті індикатори та щорічні публічні звіти з незалежною зовнішньою оцінкою.

Ключові слова: ЮНЕСКО, Україна, нематеріальна культурна спадщина, НУО, всесвітня спадщина, культурна стійкість, війна та спадщина.

Yurii ONYSHCHENKO,
orcid.org/0009-0005-7810-4736
PhD Student at the Department of History of Ukraine
Odesa I. I. Mechnikov National University,
President
Public organization “Center of Modern Culture Development”
(Odesa, Ukraine) onyshchenko@cmcd.com.ua

ESTABLISHMENT OF UKRAINE-UNESCO COOPERATION: A HISTORICAL OVERVIEW AND THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN SAFEGUARDING INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

The article offers a historical-institutional overview of the emergence of UNESCO and the evolution of its mandate from post-war coordination of humanitarian policy to comprehensive international legal regimes for the protection of cultural heritage (1972, 2003, 2005) and participation networks (ASPnet, UNESCO Chairs and UNESCO Clubs). A particular focus is placed on the dynamics of Ukraine-UNESCO cooperation: from membership since 1954 and the establishment of the National Commission (1996) to the systematic implementation of the 2003 Convention (since 2008) through ICH inventorying, educational pilots, and international nominations. The role of non-governmental organizations and community bearers (including via accreditation mechanisms and the ICH NGO Forum) is examined as a structural element of a participatory safeguarding model. Case studies – «Culture of Ukrainian borscht cooking», «Pysanka» and the «Safeguarding programme of kobza and wheel lyre tradition» – demonstrate how the alignment of public policy, expert knowledge, and civic initiative ensures international visibility and tangible support for bearers. Under wartime conditions (since 2022), the paper documents a shift toward emergency and medium-term measures in education, culture,

and media (including responses to risks for World and Intangible Heritage), which strengthens communities' cultural resilience and lays the groundwork for recovery.

Additionally, the article clarifies the methodological foundations by combining historical-legal and institutional analysis with source verification of UNESCO decisions and national acts. It specifies the contribution of NGOs and community bearers as co-authors of safeguarding plans, facilitators of inventory processes, and partners in educational pilots. The managerial implications for post-war recovery are highlighted – the formation of sustainable safeguarding budgets, the expansion of NGO accreditation, the integration of “living heritage” into school curricula, performance monitoring through open indicators, and annual public reports with independent external evaluation.

Key words: UNESCO, Ukraine, intangible cultural heritage, NGOs, World Heritage, cultural resilience, war and heritage.

Постановка проблеми. Поєднання міжнародно-правових інструментів ЮНЕСКО та національних механізмів охорони культурної спадщини створює в Україні складну багаторівневу систему, у якій вирішальною стає участь спільнот і недержавних організацій. Водночас на практиці спостерігаються розриви між нормотворенням і впровадженням: неповнота інвентаризації нематеріальної культурної спадщини (НКС), нерівномірність регіональної спроможності, обмежена акредитація НУО за Конвенцією 2003 року, а також фрагментарність взаємодії між державними інституціями, мережами ЮНЕСКО (ASPnet, кафедри, клуби) та носіями традицій. Повномасштабна війна додатково загострила ці виклики, висунувши на перший план питання термінової охорони, безперервності передачі знань і культурної стійкості громад.

Актуальність теми зумовлена історичною та практичною логікою розвитку: від створення ЮНЕСКО як відповіді на виклики післявоєнного світу – до сучасної партисипативної моделі охорони НКС із ключовою роллю спільнот-носіїв та недержавних організацій. Для України ця тема набуває особливого значення в умовах воєнних ризиків, переміщення населення та руйнування культурної інфраструктури, що загрожують безперервності передачі «живих» традицій. У цих умовах інструменти ЮНЕСКО (Конвенції 1972, 2003, 2005 років, списки та реєстри НКС, мережі ASPnet, кафедри й клуби ЮНЕСКО, механізми надзвичайної допомоги) стають практичними засобами збереження, відновлення й підвищення стійкості культурних спільнот.

Таким чином, постає наукова та прикладна проблема: як історична еволюція ЮНЕСКО та зміна її інструментарію відобразилися на українській траєкторії співпраці; яким є внесок НУО й мереж ЮНЕСКО у збереження НКС; і які управлінські рішення можуть зменшити розрив між нормативними приписами та практикою охорони в умовах війни й відбудови.

Аналіз досліджень. Дослідження спирається на міжнародно-правові акти ЮНЕСКО (Конститу-

цію, Конвенції 1972, 2003, 2005 років), операційні та довідкові матеріали (Операційні директиви, рішення й досє Комітету всесвітньої спадщини, документи з охорони НКС, офіційні огляди й аналітичні звіти), а також на українські нормативні документи та інституційні ресурси (акти про Національну комісію, профіль МЗС, порядок функціонування мереж ASPnet, кафедр і клубів ЮНЕСКО). Теоретичний контекст забезпечують праці з права та політики культурної спадщини, а також з питань партисипативного управління культурою.

Періодизація співпраці України з ЮНЕСКО охоплює 1945–2025 роки, із ключовими віхами – членство з 1954 р., створення Національної комісії у 1996 р., ратифікацію Конвенції 2003 року у 2008 р. і розгортання програм під час повномасштабної війни. Емпіричну базу складають репрезентативні кейси: «Культура українського борщу», «Писанка», «Програма збереження кобзи та ліри», а також рішення щодо Історичного центру Одеси. Таке поєднання нормативного аналізу та практичних прикладів дає змогу простежити еволюцію інструментів ЮНЕСКО й оцінити роль НУО та спільнот-носіїв у сучасному українському контексті.

Мета дослідження. Зробити спробу системно обґрунтувати історичне становлення ЮНЕСКО та еволюцію її інструментів охорони культурної спадщини, простежити динаміку співпраці України з ЮНЕСКО й з'ясувати роль недержавних організацій та мереж ЮНЕСКО у збереженні нематеріальної культурної спадщини в українському контексті, включно з оцінкою впливу воєнних викликів після 2022 року та виробленням управлінських рекомендацій для повоєнної відбудови.

Об'єкт дослідження – співпраця України з ЮНЕСКО у сфері охорони культурної спадщини як складова міжнародної культурної політики та системи міжнародної співпраці під егідою ЮНЕСКО (1945–2025).

Предмет дослідження – правові й програмні інструменти та мережі участі ЮНЕСКО (Конвенції 1972/2003/2005; списки та Реєстр НКС;

механізми Всесвітньої спадщини; ASPnet, кафебри й клуби ЮНЕСКО; ICH NGO Forum) і роль недержавних організацій та спільнот-носіїв у збереженні нематеріальної культурної спадщини в Україні, з аналізом динаміки їх застосування та впливу в умовах війни й повоєнної відбудови.

Виклад основного матеріалу. Після двох світових воєн уряди дійшли висновку, що для тривалого миру замало лише політичних і економічних угод між державами; необхідно системно зміцнювати інтелектуальну та моральну солідарність через розвиток освіти, науки й культури. Саме на цій підставі було створено ЮНЕСКО: Конституцію організації підписано в Лондоні 16 листопада 1945 р., а чинності вона набула 4 листопада 1946 р., що офіційно започаткувало діяльність установи як спеціалізованого агентства ООН. Рішення спиралися на попередній досвід довоєнної та воєнної міжнародної координації в гуманітарній сфері, зокрема на роботу Конференції міністрів освіти союзних держав (CAME, 1942–1945), а також на спеціальну Лондонську конференцію з утворення ЮНЕСКО (ECO/CONF, 1945), покликану виробити інституційні засади нової організації (United Nations Treaty Collection, «Constitution of UNESCO (1945)», 1945: 276–300).

На установчій конференції 1–16 листопада 1945 р. були представлені 44 уряди; Конституцію підписали кілька десятків держав (за офіційними оглядами ЮНЕСКО – 41), а для набуття чинності було потрібно 20 ратифікацій. Серед держав-підписантів – Аргентина, Австралія, Бельгія, Болівія, Бразилія, Білоруська РСР, Канада, Китай, Колумбія, Чехословаччина, Данія, Домініканська Республіка, Єгипет, Франція, Греція, Індія, Іран, Ірак, Ліван, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Нова Зеландія, Нікарагуа, Норвегія, Панама, Перу, Філіппіни, Польща, Саудівська Аравія, Сирія, Туреччина, Українська РСР, Південно-Африканський Союз, СРСР, Сполучене Королівство, США, Уругвай, Венесуела, Югославія та ін. Повний перелік і дати прийняття подано в Офіційному зведенні договорів ООН (United Nations Treaty Collection, «Constitution of UNESCO (1945)», 1945: 276–300).

Преамбула наголошує, що самих політичних і економічних домовленостей замало для тривалого суспільного консенсусу щодо миру; необхідною відповіддю на досвід війни є формування інтелектуальної та моральної солідарності через освіту, поширення культури, взаємне пізнання та подолання упереджень – саме ці засади покладено в основу установчих положень ЮНЕСКО (United Nations Treaty Collection, «Constitution of UNESCO (1945)», 1945: 276–300).

Вибір саме ЮНЕСКО як інструменту зумовлювався поєднанням правових, предметних і історичних чинників: по-перше, Статут ООН передбачав створення спеціалізованої установи в галузях освіти й культури, тож ЮНЕСКО інтегрували до системи ООН із власною компетенцією, процедурами та органами управління (Генеральна конференція, Виконавча рада, Секретаріат) (UNESCO, «Our Governance», 2023; United Nations Treaty Collection, «Constitution of UNESCO (1945)», 1945: 276–300; United Nations, «Charter of the United Nations, Article 57», 1945).

По-друге, логіка мандату, закріплена в статті I Конституції, спрямовує Організацію на зміцнення миру й безпеки через міжнародне співробітництво в освіті, науці та культурі, тобто в тих сферах, де формуються цінності, знання та міжкультурна довіра (United Nations Treaty Collection, «Constitution of UNESCO (1945)», 1945: 276–300).

По-третє, ЮНЕСКО забезпечила інституційну тяглість довоєнним механізмам інтелектуального співробітництва та воєнним форматам координації (зокрема, CAME, 1942–1945), трансформувавши їх у стабільну міжурядову платформу зі стандартотворенням, програмами й мережами (UNESCO ICH, «Ukraine – Projects», 2023; UNESCO Archives AtoM, «Conference of Allied Ministers of Education (CAME)», 2022; UNESCO Archives AtoM, «Preparatory Commission of UNESCO Fonds», 2022).

Перші завдання охоплювали відбудову освітніх і наукових систем, розвиток міжнародного культурного співробітництва, підтримку свободи вираження та доступу до інформації – засад, що й нині формують мандат Організації (UNESCO, «75 Years Ago – Constitution Adopted», 2023).

Поступово мандат ЮНЕСКО інституціоналізувався через ключові конвенції: Конвенцію 1972 р. про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (унікально поєднала охорону природи та культури), Конвенцію 2003 р. про охорону нематеріальної культурної спадщини (НКС) і Конвенцію 2005 р. про захист та заохочення різноманіття форм культурного самовираження (UNESCO, «Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage», 2003).

Конвенція 2003 р. визначає НКС як практики, вирази, знання й уміння, які спільноти визнають своєю спадщиною, і підкреслює необхідність їх збереження через участь громад та НУО (UNESCO, «Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage», 2003).

Сучасна діяльність ЮНЕСКО організована за п'ятьма секторами: освіта; природничі науки (у

т.ч. спеціальний напрям Міжурядової океанографічної комісії); соціальні та гуманітарні науки; культура; комунікація та інформація. Усі програми враховують два наскрізні пріоритети – Африка та гендерна рівність – і спираються на мережі участі (зокрема ASPnet, кафедри та клуби ЮНЕСКО).

Україна є членом ЮНЕСКО з 12 травня 1954 р. (Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, “Ukraine–UNESCO Cooperation”, 2024). Для координації співпраці в Україні створено Національну комісію України у справах ЮНЕСКО (НКУЮ) – її статус і повноваження закріплено Указом Президента від 26 березня 1996 р. № 212/96 (з пізнішими змінами). НКУЮ об’єднує представників органів влади, наукових і освітніх інституцій, керівників кафедр ЮНЕСКО і координує взаємодію з Організацією (Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, “National Commission for UNESCO”, 2024).

Ключовими ранніми напрямками були участь у програмах освіти, науки, культури, інтеграція українських установ до мереж ЮНЕСКО (Асоційовані школи, кафедри ЮНЕСКО) та підготовка номінацій до Списку всесвітньої спадщини (World Heritage Centre, “Operational Guidelines for the World Heritage Convention”, 2021). Стан переліку об’єктів Всесвітньої спадщини в Україні подано в Додатку А.

Національна комісія України у справах ЮНЕСКО діє як міжвідомчий координаційний центр при МЗС, забезпечуючи виконання міжнародних зобов’язань України за програмами та конвенціями ЮНЕСКО і налагоджуючи взаємодію центральних та місцевих органів влади з науковими й освітніми інституціями.

Україна є стороною ключових культурних конвенцій ЮНЕСКО (1972, 2003, 2005), що визначають рамки участі держави у збереженні всесвітньої й нематеріальної спадщини та підтримці культурного розмаїття.

На національному рівні функціонують мережі кафедр ЮНЕСКО, Асоційованих шкіл (ASPnet) і клубів ЮНЕСКО, які імплементують цінності Організації в освіті та культурі, залучаючи до цього місцеві громади.

ASPnet – Мережа асоційованих шкіл ЮНЕСКО об’єднує заклади освіти, що впроваджують цінності ЮНЕСКО й практики «живої спадщини» у навчальний процес, працюють над проєктами громадянської освіти, міжкультурного діалогу та сталого розвитку.

Клуби ЮНЕСКО – діють на добровільних засадах, є юридично та фінансово незалежними, але отримують статус за процедурою НКУЮ. Вони реалізують локальні ініціативи у сферах освіти й культури, залучаючи громади та молодь.

У сфері всесвітньої спадщини держава готує та супроводжує номінації, здійснює моніторинг стану об’єктів і взаємодіє з Центром всесвітньої спадщини; у сфері НКС веде інвентаризацію, підтримує міжнародні номінації й програми найкращих практик.

В умовах повномасштабної війни НКУЮ спільно з профільними органами та ЮНЕСКО координує екстрені заходи підтримки у секторах освіти, культури й медіа, зокрема щодо охорони спадщини та забезпечення безперервності навчання.

Україна ратифікувала Конвенцію 2003 р. 27 травня 2008 р., що відкрило шлях системній роботі з НКС: інвентаризації, освіти, міжнародним номінаціям і участі громад (Ukraine, “National Implementation Report on ESD”, 2025: 1–88).

Як було зазначено вище, сьогодні в Україні діє Мережа асоційованих шкіл ЮНЕСКО (ASPnet) – понад 70 закладів різних типів, що інтегрують цінності ЮНЕСКО й підходить до «живої спадщини» в навчання (Ukraine, “National Implementation Report on ESD”, 2025: 1–88).

У 2022 р. НКУЮ затвердила порядок надання статусу клубу ЮНЕСКО; клуби діють на добровільних засадах, юридично та фінансово незалежні від ЮНЕСКО, але акредитуються Національною комісією, яка здійснює нагляд і може скасувати статус. Це робить клуби гнучкими локальними осередками громадянської участі у сфері освіти й культури (Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, “Porjadok nadannia statusu klubu UNESCO”, 2020: 1–3).

У 2023–2024 рр. ASPnet в Україні разом з ЮНЕСКО реалізувала пілот «Навчання з живою спадщиною», за підсумками якого вийшов український методичний набір для вчителів. Це приклад того, як інструменти ЮНЕСКО працюють на перетині освіти й НКС (UNESCO ICH, “Teaching and Learning with Living Heritage in Ukraine”, 2023).

Конвенція закладає «партисипативну логіку»: участь громад і НУО – ключ до життєздатності НКС, а акредитовані НУО можуть консультувати Міжурядовий комітет. В українських умовах це виливається у спів-розроблення інвентарів, підготовку номінацій, освітні й культурні проєкти, а також у мережування через ICH NGO Forum (ICH NGO Forum, 2023).

ICH NGO Forum – це незалежна платформа взаємодії для неурядових організацій, акредитованих за Конвенцією 2003 року; слугує простором комунікації, мережування та вироблення спільних позицій НДО, що надають дорадчі послуги

Міжурядовому комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини. Форум працює в екосистемі Конвенції, але не є органом ЮНЕСКО; участь у ньому ґрунтується на попередній акредитації НДО (форма ICH-09) у системі ЮНЕСКО (UNESCO ICH, “NGO Forum Portal”, 2023).

Перед переходом до прикладів варто окреслити логіку інструментів Конвенції 2003 року: Представницький список показує різноманіття «живої спадщини» та підсилює її видимість; Список, що потребує термінової охорони, активує конкретні заходи для вразливих практик і спільнот; Реєстр найкращих практик фіксує дієві моделі збереження, які можна відтворювати в інших регіонах. Для кожної інскрипції обов’язковими є участь носіїв, чіткий план охорони та освітній компонент – тому українські номінації останніх років не лише репрезентують традиції, а й інституційно зміцнюють механізми їх передавання.

Розглянемо сучасні українські інскрипції, які наочно демонструють дію зазначених інструментів.

Так у 2022 р. елемент «Культура приготування українського борщу» було терміново внесено до Переліку нематеріальної культурної спадщини, що потребує негайної охорони, це рішення стало інструментом міжнародної підтримки для спільнот-носіїв у воєнних умовах (UNESCO ICH, “Video Archive #66351”, 2023).

У 2024 р. спільна українсько-естонська номінація «Писанка: українська традиція та мистецтво розписування яєць» отримала статус у Репрезентативному списку НКС людства, підкресливши транскордонний характер практики та сучасні освітні формати її передавання (UNESCO ICH, “Pysanka Tradition”, 2023).

Того ж року «Програма збереження традиції кобзи та ліри» з України була відібрана до Реєстру найкращих практик збереження – як приклад відновлення та сталого розвитку переслідуваної в минулому традиції через поєднання роботи спільнот, фахової експертизи й державної політики (UNESCO ICH, “Safeguarding Programme of Kobza and Wheel Lyre Tradition”, 2023).

Сукупно ці інскрипції демонструють, що синергія державних інститутів, експертного середовища та громадських ініціатив підвищує видимість українських практик і відкриває доступ до міжнародних механізмів підтримки та навчання (UNESCO ICH, “Ukraine – Elements on the Lists”, 2023).

Станом на 20 серпня 2025 р. ЮНЕСКО офіційно верифікувало пошкодження 508 об’єктів культури в Україні, продовжуючи оперативні місії та оцінювання ризиків. У площині всесвітньої спадщини визначальною подією стало термінове

внесення Історичного центру Одеси у січні 2023 р. одночасно до Списку всесвітньої спадщини та до Переліку під загрозою; за підсумками реактивного моніторингу 2024–2025 рр. підтверджено потребу коригувальних заходів і запитано план їх реалізації. У сфері свободи вираження, окрім екстрених грантових механізмів, реалізовано спеціалізовані тренінги для українських прокурорів щодо стандартів свободи слова та безпеки журналістів. Додатково, 11 лютого 2025 р. відкрито Lviv Culture Hub у відреставрованій історичній будівлі – простір підготовки кадрів, взаємодії культурних спільнот і програм арттерапії, підтриманий урядом Іспанії (орієнтовно 1,7 млн дол. США) (UNESCO ICH, “Ukraine – Projects”, 2023; UNESCO Executive Board, “Report on Emergency Assistance Programme for Ukraine”, 2025; UNESCO, “Journalists in the Midst of Full-Scale War: Report on Ukraine”, 2024; UNESCO, “Rebuilding the Foundations of Peace in Ukraine”, 2024; UNESCO, “Supporting Continuity of Learning in Ukraine”, 2024; UNESCO, “Director-General in Lviv to Strengthen Support for Culture”, 2025).

Діяльність ЮНЕСКО в Україні вибудовується в межах рамкових документів системи ООН (резолюції Генасамблеї щодо територіальної цілісності України; Перехідна рамка ООН 2022–2024; Рамкова програма співпраці ООН зі сталого розвитку для України на 2025–2029 рр.), що забезпечує узгодженість освітніх, культурних і медійних інтервенцій із державними пріоритетами.

В українському контексті інституційні механізми ЮНЕСКО функціонують як узгоджена система права, партнерств і освітніх практик. По-перше, нормативна рамка – ратифікація Конвенції 2003 р. та мандат Національної комісії у справах ЮНЕСКО – формують «каркас» співучасті держави, громад і носіїв та забезпечують відповідність політик міжнародним стандартам. По-друге, партнерства з НУО: акредитація організацій у системі Конвенції відкриває канали консультацій для Міжурядового комітету і створює можливості реалізації проєктів; на національному рівні цьому відповідають акредитація клубів ЮНЕСКО й участь громадських ініціатив у пілотах та грантових програмах. По-третє, освіта як драйвер збереження: мережа ASPnet та спеціальні вчительські ресурси інтегрують «живу» спадщину в навчальні плани, підсилюючи передачу знань і навичок молодшому поколінню. По-четверте, міжнародна видимість через номінації: інскрипції українських елементів (борщ, писанка, кобзарсько-лірницькі практики) підвищують впізнаваність, розширюють адвокацію прав спільнот і полегшують доступ до ресурсів з охорони НКС. Нарешті, захист під

загрозою: включення Історичного центру Одеси до Переліку всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою, активує технічну допомогу та координацію з міжнародними партнерами для протидії наслідкам обстрілів і впровадження коригувальних заходів (UNESCO ICH, “Pysanka Tradition”, 2023; UNESCO ICH, “Safeguarding Programme of Kobza and Wheel Lyre Tradition”, 2023; Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, “National Commission for UNESCO”, 2024; UNESCO, “Culture of Ukrainian Borscht Cooking”, 2022; World Heritage Centre, “Historic Centre of Odesa”, 2023; UNESCO ICH, “Teaching and Learning with Living Heritage in Ukraine”, 2023; UNESCO ICH, “Accreditation of NGOs (ICH-09)”, 2023; UNESCO ICH, “UNESCO Launches Educational Resource Kit for Ukraine”, 2023; UNESCO, “Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage”, 2003).

Висновки. ЮНЕСКО постала як відповідь на досвід двох світових воєн, коли виявилось, що для тривалого миру замало міжурядових політичних чи економічних домовленостей: потрібне цілеспрямоване формування інтелектуальної та моральної солідарності через освіту, науку й культуру. Від повоєнної координації гуманітарних політик Організація еволюціонувала до повної системи міжнародного права та програм, що поєднують стандартотворення з практичними інструментами участі – від конвенцій 1972, 2003 і 2005 років до розгалужених мереж шкіл, кафедр і клубів.

Ця еволюція означала і зміну парадигми: від державоцентричної моделі збереження до партисипативної, де спільноти-носії та неурядові організації виступають співтворцями політик. Саме Конвенція 2003 року закріпила участь громад і акредитацію НУО як структурну умову життєздатності нематеріальної культурної спадщини, перевівши охорону «живої» культури з площини опіки у площину співвідповідальності.

Україна пройшла власну траєкторію інституціоналізації: від членства у ЮНЕСКО (з 1954 р.) й створення Національної комісії (1996) – до системної роботи після ратифікації Конвенції 2003 року (2008).

Формується внутрішня екосистема збереження: інвентаризація НКС; розбудова мереж (ASPnet, кафедри, клуби); підготовка та супровід номінацій; залучення НУО й носіїв до розроблення планів охорони. Українські інскрипції останніх років – від «культури українського борщу» до «писанки» і програми збереження кобзарсько-лірницької традиції – свідчать про зростання спроможності узгоджувати державну політику, експертизу й громадську ініціативу.

Повномасштабна війна стала стрес-тестом цієї системи, але водночас прискорила її дозрівання: екстрені та середньострокові заходи ЮНЕСКО у сферах освіти, культури й медіа поєдналися з національними практиками захисту та передачі «живої» спадщини. Механізми всесвітньої спадщини (включно зі статусом «під загрозою» для окремих об'єктів), цільові фонди та освітні програми забезпечили доступ до технічної, фінансової та методичної підтримки, а також дали інституційні рамки для планування відновлення.

Отже, історична динаміка співпраці України з ЮНЕСКО – це рух від участі в окремих програмах до комплексної, доказової та партисипативної політики збереження спадщини. Її вплив вимірюється не лише міжнародним визнанням елементів і об'єктів, а й стійкістю культурних спільнот, розширенням культурних прав, підвищенням якості управлінських рішень і появою довгострокових механізмів передачі знань. Саме цей вектор – поглиблення інвентаризації, укорінення участі носіїв, розширення партнерств НУО та інтеграція «живої» спадщини в освіту – визначатиме подальший поступ і роль культури як ресурсу національної єдності та повоєнної відбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ICH NGO Forum. *Network detail* URL: https://ichngo.net/network_detail/?category=&id=229&subject=EVENTS (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
2. UNESCO (ICH). *Pysanka, Ukrainian tradition and art of decorating eggs (Ukraine and Estonia)* URL: <https://ich.unesco.org/en/RL/pysanka-ukrainian-tradition-and-art-of-decorating-eggs-02134> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
3. UNESCO (ICH). *Safeguarding programme of kobza and wheel lyre tradition* URL: <https://ich.unesco.org/en/BSP/safeguarding-programme-of-kobza-and-wheel-lyre-tradition-02136> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
4. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. *National Commission of Ukraine for UNESCO* URL: <https://unesco.mfa.gov.ua/en/about-mission/national-commission-ukraine-unesco> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
5. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. *Ukraine-UNESCO* URL: <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/cooperation-international-organizations/unesco/ukraine-unesco> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
6. UK National Commission for UNESCO. *Our History* URL: <https://unesco.org.uk/about/history> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
7. Ukraine. *National Implementation Report 2021–2025 on the UNECE Strategy for Education for Sustainable Development (Fourth reporting cycle)* Женева : UNECE, 2025. URL: https://unece.org/sites/default/files/2025-04/UKRAINE_NIRsubmission_20212025_Eng.pdf (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

8. UNESCO (ICH). *ICH NGO Forum* URL: <https://ich.unesco.org/en/ngo-forum-00422> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
9. UNESCO (ICH). *Ukraine – Projects* URL: <https://ich.unesco.org/en/state/ukraine-UA?info=projects> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
10. UNESCO (ICH). *Video (ICH #66351)* URL: <https://ich.unesco.org/en/video/66351> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
11. UNESCO Archives AtoM. *AG 2 – Conference of Allied Ministers of Education (CAME)* URL: <https://atom.archives.unesco.org/ag-2-conference-of-allied-ministers-of-education-came> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
12. UNESCO Archives AtoM. *Preparatory Commission of UNESCO – fonds* URL: <https://atom.archives.unesco.org/preparatory-commission-of-unesco-fonds> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
13. UNESCO Executive Board. *Follow-up to decisions and resolutions... Part I – Programme issues. H. Report on UNESCO's actions and emergency assistance programme for Ukraine (03.03.2025)* URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000393003> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
14. UNESCO. *75 years ago, UNESCO's Constitution adopted (16.11.2020; оновл. 20.04.2023)* URL: <https://www.unesco.org/en/articles/75-years-ago-unescos-constitution-adopted> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
15. UNESCO. *Culture of Ukrainian borscht cooking inscribed to the List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding* URL: <https://www.unesco.org/en/articles/culture-ukrainian-borscht-cooking-inscribed-list-intangible-cultural-heritage-need-urgent> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
16. UNESCO. *Journalists in the midst of full-scale war: report on Ukraine* URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389770> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
17. UNESCO. *Our governance* URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/governing-bodies> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
18. UNESCO. *Rebuilding the foundations of peace in Ukraine* URL: <https://www.unesco.org/en/ukraine-war> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
19. UNESCO. *Supporting continuity of learning in Ukraine (Global Education Coalition)* URL: <https://www.unesco.org/en/global-education-coalition/ukraine-support> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
20. UNESCO. *Ukraine: UNESCO Director-General in Lviv to strengthen support for culture (28.01.2025; оновл. 29.01.2025)* URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-director-general-lviv-strengthen-support-culture> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
21. United Nations Treaty Collection. *Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (London, 16 November 1945)*
 1. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4 (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
22. United Nations. *Charter of the United Nations: Chapter IX – International Economic and Social Co-operation, Article 57 (Specialized agencies)* URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-9> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
23. World Heritage Centre (UNESCO). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* URL: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
24. World Heritage Centre (UNESCO). *The Historic Centre of Odesa* URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1703/> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
25. Міністерство закордонних справ України. *Порядок надання статусу клубу ЮНЕСКО* URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/clubs%20for%20UNESCO/Poriadok.pdf> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
26. ЮНЕСКО (ICH). *Teaching and learning with living heritage in Ukraine* URL: <https://ich.unesco.org/en/news/teaching-and-learning-with-living-heritage-in-ukraine-13461> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
27. ЮНЕСКО (ICH). *Ukraine – Elements on the Lists* URL: <https://ich.unesco.org/en/state/ukraine-UA?info=elements-on-the-lists> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
28. ЮНЕСКО. *Accreditation of NGOs (ICH-09)* URL: <https://ich.unesco.org/en/accreditation-of-ngos-00192> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
29. ЮНЕСКО. *UNESCO launches educational resource kit for Ukraine* URL: <https://ich.unesco.org/en/news/unesco-launches-educational-resource-kit-for-ukraine-13528> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
30. ЮНЕСКО. *Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини, 2003* URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

REFERENCES

1. ICH NGO Forum. Network detail URL: https://ichngo.net/network_detail/?category=&id=229&subject=EVENTS (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
2. UNESCO (ICH). *Pysanka, Ukrainian tradition and art of decorating eggs (Ukraine and Estonia)* URL: <https://ich.unesco.org/en/RL/pysanka-ukrainian-tradition-and-art-of-decorating-eggs-02134> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
3. UNESCO (ICH). *Safeguarding programme of kobza and wheel lyre tradition* URL: <https://ich.unesco.org/en/BSP/safeguarding-programme-of-kobza-and-wheel-lyre-tradition-02136> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
4. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. *National Commission of Ukraine for UNESCO* URL: <https://unesco.mfa.gov.ua/en/about-mission/national-commission-ukraine-unesco> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
5. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. *Ukraine–UNESCO* URL: <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/cooperation-international-organizations/unesco/ukraine-unesco> (Дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

6. UK National Commission for UNESCO. Our History URL: <https://unesco.org.uk/about/history> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
7. Ukraine. National Implementation Report 2021–2025 on the UNECE Strategy for Education for Sustainable Development (Fourth reporting cycle) Zheneva : UNECE, 2025. URL: https://unece.org/sites/default/files/2025-04/UKRAINE_NIRsubmission_20212025_Eng.pdf (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
8. UNESCO (ICH). ICH NGO Forum URL: <https://ich.unesco.org/en/ngo-forum-00422> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
9. UNESCO (ICH). Ukraine – Projects URL: <https://ich.unesco.org/en/state/ukraine-UA?info=projects> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
10. UNESCO (ICH). Video (ICH #66351) URL: <https://ich.unesco.org/en/video/66351> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
11. UNESCO Archives AtoM. AG 2 – Conference of Allied Ministers of Education (CAME) URL: <https://atom.archives.unesco.org/ag-2-conference-of-allied-ministers-of-education-came> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
12. UNESCO Archives AtoM. Preparatory Commission of UNESCO – fonds URL: <https://atom.archives.unesco.org/preparatory-commission-of-unesco-fonds> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
13. UNESCO Executive Board. Follow-up to decisions and resolutions... Part I – Programme issues. H. Report on UNESCO's actions and emergency assistance programme for Ukraine (03.03.2025) URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000393003> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
14. UNESCO. 75 years ago, UNESCO's Constitution adopted (16.11.2020; onovl. 20.04.2023) URL: <https://www.unesco.org/en/articles/75-years-ago-unescos-constitution-adopted> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
15. UNESCO. Culture of Ukrainian borscht cooking inscribed to the List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding URL: <https://www.unesco.org/en/articles/culture-ukrainian-borscht-cooking-inscribed-list-intangible-cultural-heritage-need-urgent> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
16. UNESCO. Journalists in the midst of full-scale war: report on Ukraine URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389770> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
17. UNESCO. Our governance URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/governing-bodies> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
18. UNESCO. Rebuilding the foundations of peace in Ukraine URL: <https://www.unesco.org/en/ukraine-war> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
19. UNESCO. Supporting continuity of learning in Ukraine (Global Education Coalition) URL: <https://www.unesco.org/en/global-education-coalition/ukraine-support> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
20. UNESCO. Ukraine: UNESCO Director-General in Lviv to strengthen support for culture (28.01.2025; onovl. 29.01.2025) URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-director-general-lviv-strengthen-support-culture> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
21. United Nations Treaty Collection. Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (London, 16 November 1945) URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4 (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
22. United Nations. Charter of the United Nations: Chapter IX – International Economic and Social Co-operation, Article 57 (Specialized agencies) URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-9> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
23. World Heritage Centre (UNESCO). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention URL: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
24. World Heritage Centre (UNESCO). The Historic Centre of Odesa URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1703/> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
25. Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. Poriadok nadannia statusu klubu YuNESKO URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/clubs%20for%20UNESCO/Poriadok.pdf> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
26. YuNESKO (ICH). Teaching and learning with living heritage in Ukraine URL: <https://ich.unesco.org/en/news/teaching-and-learning-with-living-heritage-in-ukraine-13461> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
27. YuNESKO (ICH). Ukraine – Elements on the Lists URL: <https://ich.unesco.org/en/state/ukraine-UA?info=elements-on-the-lists> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
28. YuNESKO. Accreditation of NGOs (ICH-09) URL: <https://ich.unesco.org/en/accreditation-of-ngos-00192> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
29. YuNESKO. UNESCO launches educational resource kit for Ukraine URL: <https://ich.unesco.org/en/news/unesco-launches-educational-resource-kit-for-ukraine-13528> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).
30. YuNESKO. Konventsiiia pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny, 2003 URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (Data zvernennia: 20 serpnia 2025 r.).

ДОДАТКИ

Додаток А. Об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні (станом на 2025)

Примітка щодо посилань. Для зручності читача наведено прямі URL на офіційні сторінки Центру всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (WHC) без дублювання в основному списку джерел.

1. Київ: Софія Київська та пов'язані монастирські споруди, Києво-Печерська лавра (1990) <https://whc.unesco.org/en/list/527>

2. Львів – ансамбль історичного центру (1998) <https://whc.unesco.org/en/list/865>
 3. Резиденція митрополитів Буковини та Далмації (Чернівці) (2011) <https://whc.unesco.org/en/list/1330>
 4. Давнє місто Херсонес Таврійський та його хора (Севастополь) (2013) <https://whc.unesco.org/en/list/1411>
 5. Дерев'яні церкви Карпатського регіону в Польщі та Україні (серійний транскордонний об'єкт, 2013) <https://whc.unesco.org/en/list/1424>
 6. Дуга Струве (серійний транскордонний об'єкт, 2005) <https://whc.unesco.org/en/list/1187>
 7. Давні й праліси бука Карпат та інших регіонів Європи (серійний транскордонний об'єкт; первинна інскрипція 2007, з подальшими розширеннями) <https://whc.unesco.org/en/list/1133>
 8. Історичний центр Одеси (2023; також у Переліку всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою) <https://whc.unesco.org/en/list/1703>
- Додаткова примітка. Пункти 5–7 є транскордонними серійними об'єктами; Історичний центр Одеси з 2023 р. перебуває у Переліку всесвітньої спадщини, що під загрозою.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025